

SUKCES EDUKACYJNY UCZENIA W KONTEKŚCIE JEGO EKSPOZYCJI SPOŁECZNEJ

PUPIL'S EDUCATIONAL SUCCESS IN THE CONTEXT OF HIS/HER SOCIAL EXPOSITION

Janusz Zieliński

Pedagogics Department
Physical Education Faculty
University of Rzeszów
Towarnickiego Street 3
35-010 Rzeszów, Poland
e-mail: jzielinski@ur.edu.pl

Abstract: Each man has a natural desire to win and triumph in his/her life. A child also needs to have successes, including educational ones, to be well-developed. The triumphs make it possible to believe in his/her own possibilities, bring joy and satisfaction, as well as help in finding strength and persistence to face up to problems and difficulties and defeat them.

The aim of the exploration was an attempt of capture correlation between situations in which the pupil functions in a social exposition and his/her educational successes. It seemed to be well-based to include in the research family situation of the respondent, his/her educational relations in an orphanage, the atmosphere of the place, in which the respondent takes part in the process of programme education as well as social interactions with his/her peers.

Keywords: pupil, success, education, school, family, social standing.

Wprowadzenie

Podstawowe prawidłowości uczenia się mogą być interpretowane zgodnie z prawem efektu B.F. Skinera [16]. To od sukcesów edukacyjnych ucznia zależy dalsza jego motywacja do eksploracji świata zewnętrznego, rozwoju. Kształtują one również optymalną postawę człowieka i rozbudzają posiadany potencjał. Podejmowane próby działania i uzyskiwane wyniki mogą po części determinować późniejsze nastawienie ucznia do wyzwań w jego ekspozycji społecznej. Okres szkolny jest niezwykle ważny dla niego, bo w nim kształtują się poczucie własnej wartości, aspiracje życiowe, a także skuteczność podejmowanych decyzji [3].

Zasadne staje się rozpoznawanie obszarów, które mogą determinować osiągnięcie sukcesów przez ucznia. Analiza czynników warunkujących zadowolenie dziecka z eksploracji edukacyjnej, jego funkcjonowanie w domu i w szkole, pozycja ucznia w klasie często staje się podstawową metodą poszukiwania skutecznych rozwiązań strategicznych, ułatwiających osiągnięcie celów kształcenia ogólnego. Zastosowanie odnalezionych rozwiązań w praktyce, mogłoby przyczynić się do dowartościowania szkolnego okresu rozwojowego, tak aby stał się efektywniejszym oraz satysfakcjonującym etapem rozwoju [1].

Obserwacja życia szkolnego potwierdza, iż część uzdolnionych uczniów zbiera „laury”, ale niestety są też tacy, którzy niemal codziennie doświadczają niezadowolonych porażek. Zdarzenia z okresu edukacji często przesądają nie tylko o nastawieniu do konkretnych przedmiotów czy nauczycieli, ale do całego, dalszego procesu kształcenia. Należy pamiętać, że w tym czasie młody człowiek dopiero określa siebie, to co chce robić i w jaki sposób. Jeśli w jego życiu pojawiają się zdarzenia, które są dla niego trudne bo nieznanne i nowe, a jednocześnie często pozbawione logiki, tym bardziej proces ten staje się jeszcze bardziej problemowy oraz mający negatywne skutki w życiu dorosłym [19].

Potrzeba głębszych przemyśleń nad znaczeniem osiągnięcia sukcesu edukacyjnego potwierdzają badania H. Świdy-Ziemby [15], która pisze o przemianach funkcjonowania dzieci i młodzieży. Sukcesy szkolne stały się wskaźnikiem osiągnięć na poziomie szkoły, a oceny szkolne jego miernikiem zróżnicowania.

Według A. Jacewicz do szczególnie istotnych uwarunkowań dla sukcesu szkolnego należy wymienić „[...] opanowanie podstawowych sprawności i nawyków ruchowych, wytrzymałość i odporność na wysiłek fizyczny, psychiczny i intelektualny, zaradność i samodzielność, umiejętność współdziałania z rówieśnikami i dorosłymi, posługiwanie się myśleniem

przyczynowo-skutkowym, gotowość do opanowania mowy pisanej” [4].

Powszechnym systemem edukacyjnym jest klasowo-lekcyjny. To w grupie (klasie szkolnej) kształtują się istotne dla procesu wychowania relacje interpersonalne. Kontakty społeczne z kolegami i przynależność do grupy odgrywają znaczącą rolę w życiu i rozwoju psychicznym ucznia. Jean Piaget uważa nawet, że współpraca i wymiana zdań z rówieśnikami w wieku szkolnym ma dla rozwoju dziecka większy wpływ niż oddziaływanie kilku czynników środowiska rodzinnego [11].

Co więcej, przynależność do grupy rówieśniczej, uczestnictwo w jej życiu i przyjazne relacje z poszczególnymi jej członkami zapewniają dziecku zaspokojenie jego potrzeb społecznych: potrzeby uczestnictwa i kontaktu w zespole, potrzeby poparcia i uznania, czynniki niezbędne do jego dobrego przystosowania i równowagi psychicznej. Takie dziecko, które funkcjonuje w grupie rówieśniczej, nabiera pewności siebie, jest szanowane i szczęśliwe, co ma pozytywny wpływ na jego podatność wychowawczą [18].

Sytuacja społeczna ucznia w klasie określana jest przez jego pozycję społeczną w zespole rówieśników, a także przez stosunek do grupy. Według Z. Zaborowskiego [20] pozycja społeczna ucznia to „całokształt stosunków łączących go z kolegami w klasie”. Podczas wyjaśniania tego aspektu, uwzględniając różne kryteria, ale przede wszystkim płaszczyzny relacji międzyludzkich możemy wyróżnić typ pozycji ucznia: „prymusa, sportowca, artysty, aktywisty społecznego”. Okazuje się, że uczeń uzdolniony może być obdarowywany klasowym szacunkiem lub stać się pośmiewiskiem rówieśników. W środowisku edukacyjnym można wyodrębnić uczniów lubianych i nielubianych, cieszących się popularnością i uczniów obojętnych. Należy pamiętać, że na pozycję ucznia w klasie ma wpływ wiele czynników, takich jak skład klasy, ich poziom intelektualny, wiek, akceptowane wzorce osobowe, typ szkoły, treść i forma pracy dydaktyczno-wychowawczej itp. To samo dziecko, bez względu na jego osobowość, w różnych grupach, nie zmieniając istotnie swego zachowania, może przybierać różne pozycje. Innymi słowy, od tego, jaką pozycję zajmuje jednostka w grupie, będzie zależeć, czy zostanie ona dopuszczona do udziału w funkcjonowaniu grupy.

Biorąc pod uwagę popularność w grupie można wyróżnić osoby akceptowane, odrzucone i ignorowane. Dzieci akceptowane są lubiane, ponieważ cechuje je towarzyskość, przyjazne nastawienie, nawiązywanie stałych kontaktów społecznych, a także wysokie kompetencje w trakcie interakcji zarówno w parze, jak i w większej grupie. Radzą sobie również z kierowaniem zespołem, nie wzbudzając niepotrzebnej agresji. Osoby odrzucone nie są lubiane, wzbudzają ujemne uczucia, nie potrafią nawiązać kontaktu z rówieśnikami, ponieważ wiele z nich wykazuje niewłaściwe i destrukcyjne zachowania, zwykle antyspołeczne i agresywne w stosunku do innych dzieci. Wobec tego choć osoby odrzucone próbują włączyć się do aktywności grupowych, właśnie wtedy są na ogół odrzucane ze względu na

niekorzystne cechy ich osobowości. Osoby ignorowane nie wyzwalają ani uczuć pozytywnych, ani negatywnych, nie utrzymują z członkami grupy bliższych kontaktów, mają tendencje do unikania interakcji w parze czy grupie, raczej nie biorą udziału w ich działalności. Tymczasem zwykle z powodu swojej nieśmiałości bawią się same, sporadycznie podkreślając swoje prawa lub okazując agresję [13].

Należy pamiętać, iż środowisko rodzinne kształtuje w kluczowym stopniu to, co zwiemy dojrzałością szkolną dziecka. Dzieci, które dorastają w mniej korzystnych warunkach środowiska rodzinnego z perspektywy ich rozwoju intelektualnego, umysłowego oraz społecznego, są w większości przypadków gorzej przygotowane do podjęcia obowiązku szkolnego. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez A. Salzer, większość dzieci, które nie zostały przyjęte do szkoły ze względu na wyraźne deficyty w przygotowaniu do rozpoczęcia nauki, miała wyraźnie niekorzystną sytuację rodzinną [7].

Ta wielopłaszczyznowość (skrajna m.in. brak któregoś z rodziców wynikająca ze śmierci czy przewlekłej hospitalizacji, rozwodu, czy separacja) kształtowania w rodzinie klimatu emocjonalnego (skrajnie m.in. spory, gwałtowne kłótnie, rozwiąźłość, alkoholizm itp.) może przyczynić się w późniejszym czasie do osłabienia możliwości weryfikacji docierających bodźców. Sposób okazywania miłości przez matkę, rodzaj nadzoru rodzicielskiego, harmonia rodzinna decydują o podatności człowieka na oddziaływania edukacyjne [12].

Bez względu na sposób interpretowania sukcesu edukacyjnego istotne dla osiągnięcia tego oczekiwanego zjawiska staje się wszechstronne poznanie samego ucznia. To dzięki skutecznej diagnozie możliwe jest poznanie jego możliwości intelektualnych, zdolności, zainteresowania, ale przede wszystkim ułatwi zrozumienie reakcji dziecka w procesie edukacyjnym, również w sytuacjach porażki. Należy jednak pamiętać, iż opisywany sukces szkolny jest zdeterminowany wieloma czynnikami, nie tylko związanymi z gotowością na kształcenie samego ucznia, ale również z zaangażowaniem nauczyciela, wychowawcy i grona rówieśników. To czynniki „zewnętrzne” (środowiskowe) i „wewnętrzne” (genetyczne) determinują proces kształtowania osobowości. Tylko kompleksowe oddziaływanie edukacyjne może skutkować prawidłowym rozwojem osobowości wychowanka, jego sfery intelektualnej czy rozwoju zainteresowań. Powinno się wytworzyć klimat, w którym uczeń będzie motywowany do rozwoju, nastawionego również na budowanie poczucia bezpieczeństwa, poczucia własnej wartości, pobudzania do samodoskonalenia i pracy nad sobą oraz rozwijania prawidłowych relacji interpersonalnych [2].

Każdy człowiek ma wrodzone pragnienie odniesienia wygranej i sukcesu w życiu. Także dziecko do prawidłowego rozwoju potrzebuje sukcesów, również tych edukacyjnych. Umożliwiających mu uwierzyć w siebie i własne możliwości, przynoszących radość i satysfakcje, ale również pomagających odnaleźć siły i wytrwałość, aby stawić czoła trudnościom i je pokonać. „Sukces jest jak witamina. Każdy go potrzebuje” [9].

Cel badań

Celem niniejszej eksploracji była próba uchwycenia korelacji pomiędzy sytuacjami w jakich funkcjonuje uczeń w ekspozycji społecznej a jego sukcesami edukacyjnymi. Zasadne wydawało się uwzględnienie w tych badaniach sytuacji rodzinnej respondenta, relacji edukacyjnych panujących w domu dziecka, klimatu placówki, w której uczestniczy w procesie programowego kształcenia oraz interakcji społecznych z jego rówieśnikami. Odszukanie zależności pomiędzy wymienionymi wyżej czynnikami pozwoliło na ustalenie stopnia zróżnicowania sukcesu edukacyjnego ucznia, a tym samym na udzielenie odpowiedzi na główne pytanie badawcze:

Czy sukces edukacyjny ucznia jest uwarunkowany jego funkcjonowaniem w ekspozycji społecznej?

Próba rzetelnego wyjaśnienia głównego problemu badawczego zmusza poszukiwać odpowiedzi na dodatkowe pytania:

1. Jakie znaczenie w odnoszeniu sukcesu szkolnego przypisuje się edukacyjnej sytuacji rodzinnej ucznia?
2. Jakie znaczenie w odnoszeniu sukcesu edukacyjnego ucznia ma edukacyjny klimat placówki, w której on się kształci?
3. Jakie znaczenie ma sukces edukacyjny ucznia na jego wyobcowanie społeczne w najbliższym środowisku?

Material i metoda

Badaniem objęto 21 uczniów klasy IV szkoły podstawowej z terenu województwa podkarpackiego, w wieku 10 lat, zróżnicowanych pod względem płci: 10 dziewcząt i 11 chłopców. Badanie o charakterze pilotażowym, oprócz próby odpowiedzi na pytania badawcze, posłużyło sprawdzeniu rzetelności i trafności narzędzi oraz naukowej koncepcyjności niniejszej eksploracji.

Aby uzupełnić materiał badawczy poproszono 21 rodziców uczniów (16 matek i 5 ojców) oraz 7 nauczycieli (5 kobiet i 2 mężczyzn) szkoły podstawowej o udzielenie odpowiedzi zawartych w autorskim kwestionariuszu ankiety.

1. Poszukując relacji występujących w klasie szkolnej, jej spójności, stopnia trwałości, powiązań między uczniami, popularności uczniów w klasie, zajmowanych przez nich pozycji społecznych, osób dominujących i submisyjnych itp. wykorzystano metodę socjometryczną. Zastosowana najbardziej typowa technika J.L. Moreno posłużyła do uzyskania odpowiedzi respondentów na sformułowane, dostosowane do możliwości uczniów, pytania dotyczące: wybranych form przyjaźni, zaufania, współpracy, współdziałania, ale również stanów wrogości, złośliwości czy obojętności [5, 10, 17].

2. Aby określić poziom osiągnięć uczniów, wodorowany w formie ich ocen, wykorzystano metodę eksplikacyjną [8]. Analiza dokumentów (technika badawcza) posłużyła również do zebrania informacji na temat: wyników konkursów, turniejów, zawodów sportowych oraz aktywności na rzecz klasy i szkoły. Dzięki takiej procedurze badawczej możliwe było uzyskanie danych

dotyczących semestralnych ocen ze wszystkich przedmiotów, ustalenia średnich ocen dla respondentów i tym samym wyłonienia grupy osób najzdolniejszych.

3. Sondaż diagnostyczny został wykorzystany do zebrania opinii rodziców uczniów oraz nauczycieli na temat sukcesów edukacyjnych ich wychowanków. Kwestionariusz ankiety był skonstruowany z 12 pytań zamkniętych i 1 pytania otwartego. Pytania pogrupowane w dwóch kategoriach, z których pierwsza była związana z rolą szkoły w osiąganiu przez uczniów sukcesów, z barierami edukacyjnymi, zaś druga przypisana została roli rodziny w procesie kształcenia ogólnego ucznia.

Podczas badania respondenci mogli wybrać twierdzenia, które zostały określone zgodnie ze zmodyfikowaną skalą Likerta¹, w tym przypadku trzystopniową. Nadanie rangi „3” oznaczało, że uznają oni opisane zjawisko za bardzo istotny wskaźnik badania, „2” oznaczało, że jest to zjawisko mało istotne, natomiast „1”, że przedstawione zdarzenie nie ma żadnego znaczenia dla ankietowanego. Po uzyskaniu od badanych uczniów opinii dotyczących poszczególnych stwierdzeń, wraz ze stopniami zgody w zakresie każdej z podskal, oszacowany został ogólny wynik dla konkretnego ucznia poprzez zsumowanie wszystkich liczb.

Dyskusja

Powodzenie szkolne ucznia jest zdeterminowane wieloma czynnikami. Są one kompleksowym odzwierciedleniem sytuacji życiowych, biorących udział w procesie edukacji, wpływających na jej przebieg i rezultaty, kształtujących sprawność intelektualną oraz motywację uczenia się dzieci. W myśl tego edukacja staje się jednym z bardziej skomplikowanych rodzajów ludzkiej aktywności, w której uczestniczą na wyznaczonych warunkach uczeń i nauczyciel. Próba odszukania determinantów satysfakcjonującego funkcjonowania dziecka w szkole została już dawno podjęta między innymi przez J. Konopnicką [6] i M. Tyszkową [18]. Powiązały one sukces szkolny z inteligencją, poziomem rozwoju emocjonalnego, oddziaływaniem społeczne i działaniem szkoły. Badaczka tego zjawiska M. Tyszkowa [18] wyróżniła trzy zespoły uwarunkowań:

- przyczyny osobowościowe, związane z samym uczniem, jego właściwościami fizycznymi i psychicznymi;
- przyczyny dydaktyczne, związane ze szkołą, systemem szkolnym, nauczycielami;
- przyczyny środowiskowe, związane z warunkami procesu uczenia się i nauczania.

Kontynuatorem analiz korelacji osiągnięć edukacyjnych jest A.E. Sękowski [14]. Twierdzi on, iż sukcesy szkolne ucznia są zależne od czynników endogennych i egzogennych. Czynniki endogenne dotyczą cech indywidualnych dziecka, niezależnych od środowiska.

¹ W metodologii badań społecznych to pięciostopniowa skala, którą wykorzystuje się w kwestionariuszach ankiet i wywiadach kwestionariuszowych, dzięki której uzyskać można odpowiedź dotyczącą stopnia akceptacji zjawiska, poglądu itp.

Natomiast czynniki egzogenne powstają zwłaszcza w wyniku interakcji dziecka ze środowiskiem, a w szczególności z rodziną i rówieśnikami.

Trzeba jednak zaznaczyć, że oddziaływań tych obszarów nie można rozdzielić, a ich wydzielenie ma w znacznym stopniu charakter jedynie umowny. Wśród uwarunkowań endogennych autor wymienia:

- duże zdolności zapamiętywania oraz szybkiego przetwarzania informacji, dociekliwość, zainteresowanie obserwowanymi zjawiskami, ciekawość intelektualna, wewnętrzna motywacja, szeroki zakres zamięlowań, zdolność do koncentracji z równoczesną podzielnością uwagi na problemie, który jest przedmiotem zainteresowania, zdolność do abstrakcyjnego i syntetycznego myślenia, dostrzegania zależności przyczynowo-skutkowych, bogate słownictwo oraz łatwość w wysławianiu się. Duże zdolności werbalne ułatwiają uczniowi uzasadnić nawet najbardziej nielogiczne zachowania – można założyć, że są to cechy, które odnoszą się do inteligencji poznawczej dziecka;

- idealizm w umiłowaniu prawdy i uczciwości, umiejętności organizacyjne w sytuacjach i ludzkich strukturach, postrzegane czasami jako próba dominacji i opryskliwości, duże skłonności przywódcze, duża wrażliwość i empatia, silna potrzeba akceptacji i przynależności z jednoczesną znaczną niezależnością, indywidualizm charakteryzujący się zdolności i „wola tworzenia własnych konstruktów teoretycznych i sytuacji społecznych” – z pewnością cechy te odnoszą się do inteligencji emocjonalnej.

Do uwarunkowań egzogennych, ten sam autor zalicza między innymi funkcjonowanie:

- szkoły – w szczególności jej sposób planowania pracy dydaktycznej i wychowawczej, ale także pomoc takim uczniom, którzy nie radzą sobie z pogodzeniem dwóch sprzecznych kierunków: dążenia do indywidualizmu oraz chęci bycia akceptowanym w zamian za konformizm – „w związku z tym taki uczeń przeżywa rozterki: czy dostosować się do wymagań przeciętnie uzdolnionych rówieśników i nie demonstrować swoich nadzwyczajnych możliwości, by w ten sposób mieć większe szanse na bycie zaakceptowanym i lubianym przez klasę, czy też wbrew istniejącym zagrożeniom, często przejawianej zazdrości i destrukcyjnej krytyce prezentować wszystkie swoje możliwości intelektualne”. Rezultatem takiego stanu rzeczy jest obecność sporej grupy uczniów mających zaniżone osiągnięcia w porównaniu ze swoimi możliwościami;

- rodziny – liczba trudności, które mogą pojawiać się w tym obszarze jest bardzo duża, aczkolwiek akceptacja, wsparcie, koncentracja na wartości dziecka jako osoby może przed nimi obronić, aby nie traktować go jako instrumentu do realizacji osobistych czy społecznych nadmiernych oczekiwań – wówczas ani istniejące niedociągnięcia w sferze stymulowania rozwoju nieprzeciętnych umiejętności nie będą miały tak daleko idących ujemnych skutków dla dziecka;

- środowiska rówieśniczego – trudnością w tym obszarze jest problem z określeniem tego, kto z reguły jest rówieśnikiem osoby wybitnie zdolnej, która często

intelektualnie wyprzedza klasę o parę lat, a emocjonalnie będąca znacznie od niej młodsza.

Wyniki badań

Przeprowadzone badania wśród rodziców i nauczycieli miały na celu zebranie informacji na temat najistotniejszych działań edukacyjnych podejmowanych przez rodzinę w stosunku do ucznia. Stworzyły „obiektywne” opinie nauczycieli o rodzinie i rodziców o szkole oraz „subiektywne” opinie nauczycieli o szkole i rodziców o rodzinie.

Rodzice dokonali oceny ważności zaproponowanych działań oraz uzupełnili je o jedną otwartą wypowiedź (tabela 1).

Na podstawie wyników zawartych w tabeli 1 można stwierdzić, iż wiara w dziecko i bezustanne wsparcie bez względu na uzyskane wyniki oraz zaopatrywanie jego w książki, czasopisma edukacyjne, programy komputerowe są działaniami istotnymi dla rodziców w drodze do „laur” zwycięstwa ich pociech. Na równi ważne staje się nadzór odrabiania prac domowych i wysokości uzyskiwanych stopni szkolnych.

Za najmniej istotne zostało uznane karanie za porażki edukacyjne, dokładne rozplanowanie czasu dziecka oraz wprowadzanie jasno sprecyzowanych zasad funkcjonowania domu.

Na ogół działania, jakie podejmują rodzice, aby pomóc dziecku osiągnąć sukces to:

- wspieranie i wiara w dziecko, bez względu na okoliczności,
- poświęcanie dziecku jak najwięcej czasu,
- wspólne uczestniczenie w różnego rodzaju przedsięwzięciach, wydarzeniach kulturowych,
- wspólne rozmowy o problemowych sytuacjach oraz poszukiwanie ich rozwiązań,
- troszczenie się o kondycję psychiczną i fizyczną dziecka,
- wspieranie zainteresowań dziecka,
- uczenie samodzielności i odpowiedzialności za własne czyny,
- pokazywanie różnych sposobów rozwoju w wielu dziedzinach,
- dawanie przykładu osobistego, jak troszczyć się o własny rozwój,
- uświadamianie, że w osiągnięciu sukcesu ważna jest ciężka praca i wytrwałość.

Nauczyciele podobnie jak rodzice stwierdzili, iż kluczowym działaniem, jakie może podjąć rodzina w drodze do sukcesu ich dziecka, to również wiara w dziecko i bezustanne wsparcie bez względu na uzyskane wyniki, zaopatrywanie jego w nośniki wiedzy (książki, czasopisma edukacyjne, programy komputerowe) oraz stała kontrola i pomoc w nauce.

Zdaniem edukujących do działań, które utrudniają osiągnięcie sukcesów należy zaliczyć:

- kompletny brak zainteresowania dzieckiem, często związany z patologią w rodzinie,
- nieoptymalna postawa rodziców wobec dziecka: wychowanie „beztresowe”, „chowanie pod kloszem”,

- nadmierna dyscyplina i karanie, wygórowane aspiracje niezgodne z zamiłowaniem dziecka,
 - porównywanie własnego dziecka do rówieśników,
 - zaburzone relacje rodzina - szkoła: brak zainteresowania rodziców wynikami szkolnymi dziecka, brak kontaktu ze szkołą, nieobecność na zebraniach w szkole,

- wyręczanie dziecka w odrabianiu prac domowych, brak obowiązków domowych,
 - brak szacunku dla systemu oświaty, wykształcenia, obowiązków szkolnych.
 Badani rodzice dokonali również oceny ważności zaproponowanych przez szkołę działań (tabela 2) na rzecz sukcesu edukacyjnego ich dzieci.

Tabela 1. Działania edukacyjne podejmowane przez środowisko rodzinne w opinii rodziców (N=21).

Twierdzenie	Znaczenie poszczególnych odpowiedzi						Mo	Me	M
	Zgadzam się		Trudno powiedzieć		Nie zgadzam się				
	N	%	N	%	N	%			
1. Stała kontrola i pomoc w nauce	10	47,61	6	28,57	5	23,80	3	2	2,23
2. Wiara w dziecko i bezustanne wsparcie bez względu na uzyskane wyniki	21	100,00	0	0,00	0	0,00	3	3	3
3. Nadzór nad pracami domowymi dziecka	18	85,71	3	14,28	0	0,00	3	3	2,85
4. Kontrola uzyskiwanych stopni	19	90,47	2	9,52	0	0,00	3	3	2,90
5. Dokładne rozplanowanie dziecku czasu oraz wprowadzenie jasno sprecyzowanych zasad funkcjonowania domu	7	33,33	6	28,57	8	38,09	1	2	1,95
6. Zaopatrywanie w pogłębiające wiedzę książki, czasopisma edukacyjne, programy komputerowe	21	100,00	0	0,00	0	0,00	3	3	3
7. Wybór renomowanej szkoły	7	33,33	11	52,38	3	14,25	2	2	2,19
8. Zastoszenie się o jak najlepszych uczących dziecko nauczycieli	6	28,57	9	42,85	6	28,57	2	2	2
9. Posyłanie na dodatkowe zajęcia (korepetycje)	14	66,66	3	14,28	4	19,04	3	3	2,47
10. Podtrzymywanie dobrych stosunków z nauczycielami dziecka	3	14,28	13	61,90	5	28,30	2	2	1,90
11. Karanie za złe stopnie	1	0,00	2	9,52	18	85,71	1	1	1,19
12. Aspiracje rodziców	15	71,42	6	28,57	0	0,00	3	3	2,71

Źródło: opracowanie własne

W opinii rodziców, za fundamentalne determinanty sukcesu edukacyjnego ich dzieci, uznano te związane z samym nauczycielem. Wszyscy respondenci są zgodni, że wiedzy oraz umiejętności przekazywania jej uczniom stanowią bardzo ważny warunek różnicujący osiągnięcia w kształceniu ogólnych ich dzieci. Nie mniej istotna stała się postawa samego nauczyciela, jego zaangażowanie w pracę i wspieranie działań każdego ucznia (aktywizacja do pracy, rozbudzanie zainteresowań).

Obiektywne ocenianie uczniów oraz systemowe oddziaływanie z każdego przedmiotu nauczanie rodzice uznali za najmniej istotne przy zdobywaniu najwyższych osiągnięć edukacyjnych swoich dzieci. Uważali, iż do działań szkolnych utrudniających sukces kształcenia ogólnego można zaliczyć:

- złą organizację systemu szkolnego, zbyt obszerne programy nauczania, zbyt dużą liczbę godzin,
- przestarzałą strukturę szkoły,
- zbyt liczne klasy,
- brak możliwości uczestniczenia w zajęciach pozalekcyjnych, kółkach zainteresowań,
- brak pomocy dydaktycznych i technologicznych (mała liczba komputerów w pracowni komputerowej, brak wystarczającej liczby urządzeń sportowych),

- wygórowane wymagania z kilku przedmiotów jednocześnie.

Badani uważają, iż między innymi:

- nauczyciele są niewystarczająco niewykwalifikowani, bez powołania, nie potrafią zainteresować uczniów lekcją, nie potrafią odpowiednio przekazać swojej wiedzy,

- nauczyciele mało zaangażowani w swoją pracę, niechętni, znudzeni, mało kreatywni podczas zajęć,
- szablonowi, stereotypowi w prowadzeniu zajęć,
- rzadko stosujący indywidualne podejście do ucznia.

Badani nauczyciele wszystkim podejmowanym przez szkołę działaniom przypisywali istotne znaczenie.

Dane zawarte w tabeli 3 wskazują na określone zróżnicowanie wyborów pozytywnych w obrębie jednej klasy. I tak:

- największą liczbę wyborów otrzymali:
 - wśród dziewczynek nr 15 (6 wyborów),
 - wśród chłopców nr 2 (5 wyborów) oraz nr 16 (5 wyborów),
- najmniejszą liczbę wyborów otrzymali:
 - wśród dziewczynek nr 10 (0 wyborów) oraz nr 7 (1 wybór),
 - wśród chłopców nr 21 (1 wybór) oraz nr 20 (1 wybór),

SUKCES EDUKACYJNY UCZENIA W KONTEKŚCIE JEGO EKSPOZYCJI SPOŁECZNEJ

Tabela 2. Działania szkoły na rzecz sukcesów edukacyjnych uczniów w opinii ich rodziców (N=21).

1	2	Znaczenie poszczególnych odpowiedzi						9	10	11
		Istotne dla osiągnięć edukacyjnych		Trudno powiedzieć		Nieistotne dla osiągnięć edukacyjnych				
		N	%	N	%	N	%			
1.	Wiedza i kompetencje nauczycieli	21	100,00	0	0,00	0	0,00	3	3	3
2.	Nauczyciele potrafiący przekazać uczniom swoją wiedzę	21	100,00	0	0,00	0	0,00	3	3	3
3.	Postawa nauczyciela, który angażuje i wspiera działania każdego ucznia (aktywizuje do pracy, rozbudza zainteresowania)	19	90,47	2	9,52	0	0,00	3	3	2,90
4.	Zapoznanie uczniów z technikami skutecznej i efektywnej nauki	15	71,42	4	19,04	2	9,52	3	3	2,61
5.	Sumienna i solidna praca z każdego przedmiotu	12	57,14	9	42,85	0	0,00	3	3	2,57
6.	Zwracanie uwagi przez szkołę na sukces	14	66,66	6	28,57	1	4,76	3	3	2,61
7.	Umiejętność motywowania i budowania wiary w uczniu	15	71,42	3	14,28	3	14,28	3	3	2,57
8.	Nauczyciel potrafiący dostrzec możliwości ucznia	13	61,90	6	28,57	2	9,52	3	3	2,52
9.	Udział w konkursach, zawodach, olimpiadach	15	71,42	3	14,28	3	14,28	3	3	2,57
10.	Organizacja dodatkowych zajęć i kółek zainteresowań	18	85,71	3	14,28	0	0,00	3	3	2,85
11.	Obiektywne ocenianie uczniów	11	23,93	4	19,04	6	28,57	3	3	2,23
12.	Stali, niezmiennający się nauczyciele	14	66,66	4	19,04	3	14,28	3	3	2,52

Źródło: opracowanie własne

Tabela 3. Relacje interpersonalnych w klasie IV.

Wybierani → Wybierający ↓	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	20	21	22	23	
1	X	3								2			1									
2	2	X								1			3									
3			X											1						3	2	
4				X		1		3							2							
5					X		3				1			2								
6						X								3	1							
7					3		X					1		2								
9		3				1		X							2							
10									X		3						2				1	
11	2	3								X			1									
12					2						X						1				3	
13												X		3			1					2
14		3										1	X			2						
15												3		X							1	2
16				1		3		2							X							
17						2		1							3	X						
18			1								3			2			X					
20				3												1		X	2			
21		2													1			3	X			
22			2								3										X	1
23			1									2		3								X
Σp	2	5	3	2	2	4	1	3	0	2	4	4	3	6	5	3	3	1	1	4	4	4

Źródło: opracowanie własne

Zatem za osobę typu „gwiazda socjometryczna” można arbitralnie uznać wśród dziewczynek nr 16, a wśród chłopców nr 2. Za osobę izolowaną można arbitralnie uznać wśród dziewczynek nr 10, a wśród chłopców nr 21.

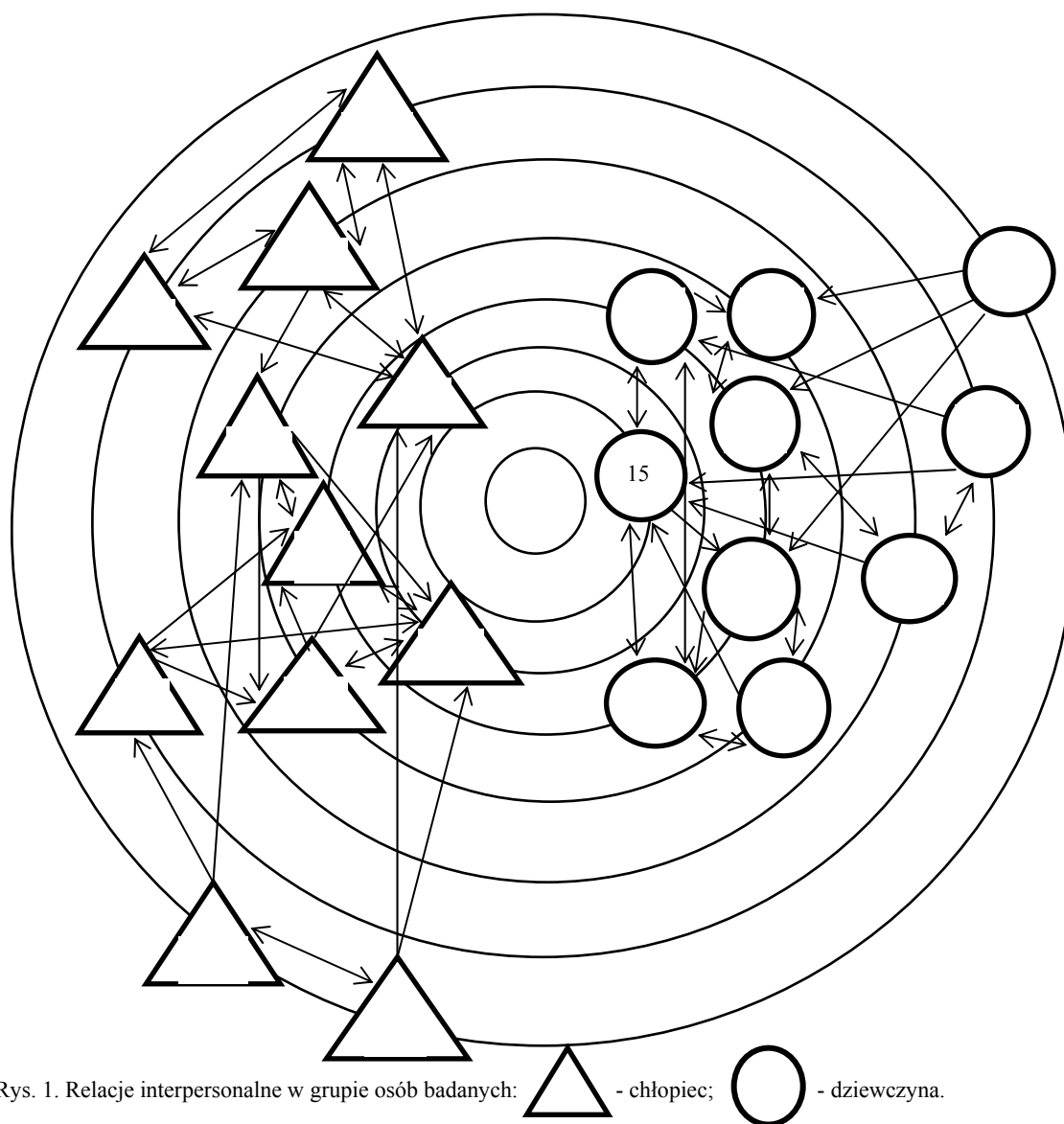
Poszukując odpowiedzi na problemy badawcze zasadne było ustalenie dla uczniów średnich ocen z poszcze-

gólnych przedmiotów oraz określenie przedziałów charakteryzujących respondentów o wysokich średnich ocenach (WŚO), optymalnych średnich ocenach (OŚO), niskich średnich ocenach (NŚO). Grupę uczniów WŚO utworzono z osób badanych, których średnie ocen zawierały się w przedziale 4,76-5,25, uczniów OŚO 4,26 - 4,75 i uczniów NŚO 3,76-4,25 (tabela 4).

Tabela 4. Przedziały średnich ocen w klasie IV w kontekście uzyskanych średnich ocen z poszczególnych przedmiotów (wysoka średnia ocen (WŚO), optymalna średnia ocen (OŚO), niska średnia ocen (NŚO)).

Grupa	Uczniowie	Średnia ocen	Liczba osób
1	WŚO	$5,01 \leq 5,25$	1
2		$4,76 \leq 5,00$	13
3	OŚO	$4,51 \leq 4,75$	3
4		$4,26 \leq 4,50$	3
5	NŚO	$4,01 \leq 4,25$	0
6		$3,76 \leq 4,00$	1

Źródło: opracowanie własne

W najwyższym przedziale średnich ocen i uczniów najzdolniejszych znalazła się 1 osoba z największą średnią ocen w klasie (grupa 1) i 13 uczniów (grupa 2). Pozostali uczniowie zostali zakwalifikowani po 3 osoby

do grupy 3 i 4 o optymalnych średnich ocenach. Tylko jedna osoba uzyskała średnią poniżej 4,00 (grupa 6). Zebrany materiał badawczy wskazuje, że klasa stanowi zbiór dobrze i bardzo dobrze uczących się uczniów.

Tabela 5. Poziom akceptacji społecznej uczniów.

Status socjometryczny	Uczniowie klasy IV		
	WŚO	OŚO	NŚO
Wysoki	7	1	0
Średni	6	5	1
Niski	1	0	0
Ogółem	14	6	1

Zródło: opracowanie własne

Analizując wyniki osiągnięć edukacyjnych uczniów można stwierdzić, że grupa osób z najlepszymi ocenami w klasie, to dzieci zdolne, lubiane, cieszące się sympatią grupy rówieśniczej, zajmujące równie wysokie miejsca na tle pozycji społecznej w klasie. Podobna sytuacja odzwierciedla się w zaangażowaniu uczniów w konkursach i zawodach sportowych. Osoby zaangażowane w te aktywności edukacyjne są popularne, cieszące się wysokim prestiżem. Wśród dziewcząt jedną z najzdolniejszych jest dziewczynka z numerem 15 i to ona otrzymała najwięcej wyborów w badaniu socjometrycznym (rys. 1). Jest osobą lubianą, cieszącą się uznaniem wśród rówieśników oraz uczestniczką licznych konkursów przedmiotowych. Podobnie jest w przypadku chłopców. Uczeń z numerem 16 ma najwyższą średnią, powyżej 5,00. Otrzymał on od swoich kolegów najwięcej wyborów w badaniu socjometrycznym. Pełni on ważną rolę zastępcy przewodniczącego klasy, zdobywa duże osiągnięcia z dziedziny sportu i języka angielskiego.

Podsumowanie

Sukces edukacyjny ucznia jest zdeterminowany wieloma czynnikami. Badanie korelacja czynników zewnętrznych tego sukcesu pozwala na wysunięcie wniosków, które w konsekwencji mogą być wykorzystywane w pracy wychowawczej z uczniem. W przypadku omawianych determinantów jest możliwe ich optymalne modyfikowanie i racjonalne ingerowanie w ich kształt, co może doprowadzać do zrozumienia środowiskowego sukcesu edukacyjnego ucznia. Stworzenie sprawnie funkcjonujących strategii, systemów oddziaływania kształcącego stać się może sposobem na unikanie lub radzenie sobie z porażkami szkolnymi.

1. Edukacyjna sytuacja rodzinna ucznia odgrywa istotne znaczenie w odnoszeniu sukcesów edukacyjnych. W opinii większości rodziców i nauczycieli za najważniejsze czynniki uważa się, budowanie poczucia bezpieczeństwa, wsparcie, troskę w chwilach, gdy pojawiają się jakieś przeszkody oraz wspólne poszukiwane rozwiązań w trudnych sytuacjach. Podstawą powodzenia jest również, wsparcie materialne, rozwijanie

zainteresowań z wykorzystaniem pogłębiającej wiedzę literatury, czasopism, programów komputerowych. Równie ważnym działaniem podejmowanym przez środowisko rodzinne w zdobywaniu osiągnięć edukacyjnych, jest stała kontrola i pomoc w nauce. Większość powyższych opinii jest wypowiedzianych przez rodziców uczniów o wysokich średnich ocenach (uczniowie z numerami: 15, 16, 10, 20, 21, 13, 23, 2, 6, 12, 22). Ta optymalna świadomość edukacyjna rodziców skutkuje podwyższonymi możliwościami ich pociech. Staje się szansą zdobywania wiedzy przez uczniów na wysokim, optymalnym dla każdego poziomie.

2. Okazuje się, że edukacyjny klimat placówki stać się może ważnym determinantem sukcesów edukacyjnych ucznia. Również w tym przypadku częściej rodzice uczniów o wysokich osiągnięciach szkolnych (uczniowie z numerami: 15, 16, 13, 23, 2, 6, 12), niż o niskich i średnich (uczniowie z numerami: 4, 7, 3, 1) uznali za fundamentalne czynniki w procesie kształcenia: wrodzone zdolności nauczyciela, jego cechy charakteru, wiedzę, kompetencje oraz umiejętność edukującego organizacji dodatkowych zajęć, kółek zainteresowań, konkursów przedmiotowych, zawodów i olimpiad. Wymienione przez rodziców determinanty sukcesu edukacyjnego zostały potwierdzone przez badanych nauczycieli. To w ich opiniach dodatkowo pojawiają się wypowiedzi o konieczności budowaniu wiary w uczniu, w jego możliwości i permanentne, umiejętne dostrzeganie jego różnorodnych zdolności.

W opinii badanych nauczycieli barierą stojącą na drodze do zdobywania przez ucznia wysokich not szkolnych jest zła organizacja procesu edukacyjnego. Rodzice z kolei większą uwagę zwrócili na brak kwalifikacji i umiejętności edukacyjnych nauczycieli.

3. Analiza średnich ocen semestralnych uczniów, ich osiągnięć w konkursach i zawodach szkolnych, pozycje socjometryczne w klasie, pozwalają stwierdzić, że mniejsza akceptacja środowiska klasowego nie ma wpływu na osiągnięcia edukacyjne ucznia. Uczniowie z numerami: 10, 20, 21 (o mniejszej akceptacji społecznej) i 15, 16, 2 (o większej akceptacji społecznej) uzyskują wysokie oceny w szkole. Analiza dokumentacji szkolnej i rozmów z nauczycielami umożliwia sformułować

stwierdzenie, iż ci uczniowie są zdolni, osiągają zadowalające wyniki w nauce oraz dobrze wywiązują się z obowiązków szkolnych. Respondenci z sukcesami szkolnymi zajmują skrajne pozycje społeczne w klasie. Miejsca te są wyłącznie zarezerwowane dla uczniów z numerami: 10, 20, 21, 15, 16, 2, co może nasuwać hipotezę, iż uzyskiwanie najwyższych stopni szkolnych determinuje zajmowanie miejsc w społecznej hierarchii klasy.

Nauczyciel może modelować indywidualną pozycję ucznia w grupie przez powierzenie mu ważnych i odpowiedzialnych zadań w samorządzie klasowym czy kółkach przedmiotowych. Kształtowanie pozycji ucznia, a tym samym jego stosunków społecznych, może odbywać się przez zbliżanie niektórych uczniów do siebie, np. łączenie w grupy, pary, przydzielanie wspólnych zadań do zrealizowania. Podczas formowania indywidualnych pozycji z jednej strony powinno się nie zapominać o zainteresowaniach ucznia, jego

predyspozycjach i skłonnościach, a z drugiej strony zwracać uwagę na obiektywne potrzeby klasy.

Również rodzic poprzez racjonalne modelowanie oddziaływaniami wychowawczymi, wspieranie swojego dziecka, bycie z nim nie tylko w chwilach „glorii” może kształtować jego osobowość ciekawą świata, zdolną do jego optymalnego wartościowania. Prawidłowo zinternalizowane normy i wartości „rodzinne”, oparte na powszechnie akceptowanych, permanentnie pielęgnowane, będą ułatwiały młodemu człowiekowi start szkolny oraz poruszanie się w obszarze ekspozycji społecznej. Należy jednak pamiętać, iż sposób funkcjonowania dziecka, również w szkole, jest ściśle powiązany modelem rodziny oraz umiejętnościami oddziaływania samego nauczyciela. Rodzic, jako pierwszy kreator motywacji dziecka do dociekania, nakreśla prawidłowy, adekwatny do możliwości swojej pociech harmonogram dnia. Wzbudzenie w dziecku poprzez swoją postawę chęć adekwatnego pokonywania trudności i radzenia sobie z porażkami edukacyjnymi.

Bibliografia

1. Bereźnicki, F., *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków, 2001.
2. Brian, T., Carl Rogers, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2005.
3. Buchner, C., *Sukces w szkole jest możliwy: Jak pomoc dzieciom, by miały dobre osiągnięcia w szkole podstawowej*, Poradnik dla rodziców i wychowawców, Kielce, 2004.
4. Jacewicz, A., *Powodzenia i niepowodzenia szkolne: źródła, profilaktyka, terapia*, Wydawnictwo Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, Białystok, 2009.
5. Juszczyk, S., *Metodologia badań empirycznych w naukach społecznych*, Badania ilościowe, Wydawnictwo AWF, Katowice, 2001.
6. Konopnica, J., *Powodzenia i niepowodzenia szkolne*, PZWS, Warszawa, 1966.
7. Kowalski, S., *Społeczne czynniki rozwoju dziecka*, *Wiedza i Życie*, nr 4, 1950.
8. Kunowski, S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Lublin, 1996.
9. Levine, M., *Jak nie tracić głowy w szkole. O zdolnościach do nauki i zaburzeniach uczenia się*, Media Rodzina, Poznań, 2004.
10. Maszke, A.W., *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Wydawnictwo UR, Rzeszów, 2004.
11. Piaget, J., *Studia z psychologii dziecka*, PWN, Warszawa, 2006.
12. Rosenhan, D.L., Seligmann M.E.P., *Psychopatologia*, PTP, Warszawa, 1994.
13. Schaffer, H.R., *Rozwój społeczny- dzieciństwo i młodość*, Wydawnictwo UJ, Kraków, 2006.
14. Sękowski, A.E., *Osiągnięcia uczniów zdolnych*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, 2001.
15. Świada-Ziemia, H., *Młodzi w nowym świecie*, Kraków, 2005.
16. Szczepański, S., *Kluczowe zagadnienia dydaktyki wychowania fizycznego. Kompendium dla studentów*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej, Opole, 2008.
17. Sztumski, J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005.
18. Tyszkowa, M., *Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka: studium psychologiczne*, PWN, Warszawa, 1964.
19. Wasyluk-Kuś, H., *O nauce szkolnej uczniów zdolnych*, Warszawa, 1971.
20. Zaborowski, Z., *Problemy wychowania społecznego w szkole*, PZWS, Warszawa, 1960.